

ŽENE KRŠĆANKE U PRVOJ POSLANICI TIMOTEJU*

Mato Zovkić

Prva poslanica Timoteju, uz Drugu Timoteju i poslanicu Titu, spada u grupu tzv. pastoralnih poslanica u kojima apostol Pavao daje upute mladim crkvenim starješinama za život Crkve u vremenu poslije Apostolove smrti. Jedno od pitanja kojemu se starješine trebaju posvetiti jest upućivanje muškaraca i žena da u svom obiteljskom životu primjenjuju ono na što ih poziva vjera. Kad odrasli prihvate krsno pridruženje Kristu i Crkvi, ne trebaju napuštati svoje ljudsko zanimanje ili bračno stanje: »Svatko neka živi kako mu je Gospodin dodijelio, kako ga je Bog pozvao!« (1 Kor 7, 17).

Ovdje ćemo se osvrnuti na odlomke iz Prve Timoteju u kojima se spominju žene, vodeći računa o kontekstu cijele poslanice i Novog zavjeta, jer samo tako možemo ispravno razumijevati i u život primjenjivati riječ Božju.

1. Žene na liturgijskim sastancima

U odlomku 1 Tim 2, 1—7 stoje upute za liturgiju u Crkvi koja je svjesna da Isusov drugi dolazak još ne predstoji i da treba živjeti svoju vjeru u svijetu kakav jest. Na svom svetom sastanku kršćani se susreću s Bogom i jedni s drugima, ali misle i na sve ljude, »obavljaju prošnje, molitve, molbenice i zahvalnice za sve ljude, za kraljeve i sve koji su na vlasti, da sprovedimo miran i spokojan život u svoj bogoljubnosti i ozbiljnosti« (2, 1—2). Sveti pisac ovdje ne ulazi u pitanje koliko je vlada zakonita ili tiranska i da li su nekršćani prema kršćanima tolerantni ili nasrtljivi. Svjestan je da kršćani svoje poslanje obavljaju u konkretnoj državi pa potiče na molitvu za opći mir i red u zemaljskoj domovini vjernika.

U tom kontekstu stoji prvi odlamak o ženama:

⁶ Hoću dakle da muškarci mole na svakome mjestu, podižući čiste ruke bez srdžbe i raspre; ⁹isto tako žene — u doličnu držanju: neka se rese stidljivošću i razborom, ne pletenicama i zlatom ili biserjem ili skupocjenim odijelom, ¹⁰nego — dobrim djelima, kako dolikuje ženama koje ispovijedaju bogoljubnost.

¹¹ Žena neka u miru prima pouku sa svom podložnošću. ¹²Poučavati pak ženi ne dopuštam, ni vladati nad mužem, nego — neka bude na miru. ¹³Jer prvi

* Upotrebljena literatura:

W. BARCLAY: *The Letters to Timothy, Titus, Philemon*, Edinburgh 1970.

N. BROX: *Die Pastoralbriefe*, Regensburg 1969.

P. DE AMBROGGI: *Le Epistole pastorali di S. Paolo a Timoteo e Tito*, Milano 1964.

J. FREUNDORFER: *Die Thessalonicherbriefe, die Gefangenschaftsbrieife, die Pastoralbriefe*, Regensburg 1959.

D. GUTHRIE: *Pastoralne. Tumačenje 1. i 2. Poslanice Timoteju i poslanice Titu*, Dobra Vest, Novi Sad 1983.

je oblikovan Adam, onda Eva; ¹⁶i Adam nije zaveden, a žena je, zavedena, učinila prekršaj. ^{15A} Spasit će se rađanjem djece ako ustraju u vjeri, ljubavi i posvećivanju, razborom.

Iščupan iz konteksta, ovaj odlomak Novog zavjeta izgleda uvredljiv prema današnjim obrazovanim ženama u Crkvi, osobito katehisticama koje s odobrenjem župnika i biskupa drže vjersku pouku. Ipak, iz redaka 12 i 15 očito je da sveti pisac polemizira s gnostičkim krivovjercima koji su se zalagali za lažnu emancipaciju žena i naučavali da je rađanje djece kao umnažanje ljudske tjelesnosti nešto u sebi zlo. U tom povijesnom kontekstu najvažniji je u ovom odlomku r. 10: »kako dolikuje ženama koje ispovijedaju bogoljubnost«. U grčkom tekstu stoji: kako dolikuje ženama koje odanost Bogu navješćuju kao Evanđelje ili radosnu vijest. Dok su druge žene onog vremena smatrale životnom šansom odanost kakvom filozofu, caru, bogatom mužu, kršćankama je najvažnija životna vrijednost odanost Bogu, *theosebeia*. Riječju *eusebeia* Grci onog vremena izričali su svoju pognutost pred carem, odanost zemaljskim velikanima. Kršćani su je odabrali za svoj pojam pobožnosti ili odanosti Bogu.

Dok se muškarci na liturgiji i u svagdanjem životu trebaju kloniti tipično muških mana (srdžba i raspravljanje), žene se trebaju kloniti ženskih mana. Jedna od upadljivih bilo je precjenjivanje odjeće i kićenja. Sveti pisac nije protiv urednog i ukusnog odijevanja nego za trajne vrednote: stidljivost, razboritost, dobra djela, mir u crkvenoj i obiteljskoj zajednici. R. 15 treba povezati s onim što je rečeno u 1 Tim 4, 3: protiv krivih vjeroučitelja koji »zabranjuju ženiti se« sveti pisac tvrdi da je ženidba ne samo dopuštena nego i put spasenja onima koje je Bog pozvao na kršćanski brak. Slično u 5, 14 određuje da se »mlađe udaju, djecu rađaju, da budu kućevne«.

U r. 13—14 podložnost žene obrazložena je redosljedom stvaranja u Post 2 i padom Eve u Post 3. Adamov se grijeh i ne spominje, što je drugačije od Rim 5, 12: »... po jednom čovjeku uđe u svijet grijeh i po grijehu smrt i time svi sagriješite!« Pisac Prve Timoteju u ovome je ovisan od Sirahove knjige (25, 24) i židovske egzegeze svoga vremena. U ono se doba smatralo da žene po svojoj naravi govore nepromišljeno i postupaju nerazborito pa ne bi bile prikladne za odgovorne službe u društvu a time ni u vjerskoj zajednici.

2. Jednakost u bračnim pravima i dužnostima

U odlomku 1 Tim 3, 1—13 donesene su upute o službi episkopa i đakona u prvoj Crkvi koji su u ono doba i na kršćanskom Istoku i na Zapadu mogli biti oženjeni (dok danas Crkva na Zapadu traži od zaređenih služitelja da ostanu neoženjeni radi aktivnijeg apostolata). Za episkopa se traži, između ostaloga, da »bude besprijekoran, jedne žene muž, trijezan, razuman, sređen, gostoljubiv, sposoban poučavati« (3, 2). Za đakone slično: »... neka budu jedne žene muževi, neka dobro upravljaju djecom i svojim kućama« (3, 12) Pravoslavni tumači Svetog pisma razumijevaju »jedne žene muž« u smislu da se samo jednom ženio. Zato u njihovoj Crkvi, koja za svećenike redi oženjene muškarce, svećeniku nije dopuštena druga ženidba, ako bi mu prva žena umrla. Međutim, današnja katolička egzegeza razumije »jedne žene muž« u smislu vjernosti vlastitoj ženi. Crkveni starješina koji je u svom mjestu poznat po bračnoj

nevjernosti, ne bi kod vlastitih vjernika mogao primjerom i riječju izlagati kršćansku nauku o braku a i nekršćanskim bi sugrađanima davao povod za izrugivanje kršćanske zajednice.

Ova odredba pokazuje kršćanski pogled na bračna prava i dužnosti. U ono doba druge su vjere i građanski propisi određivali samo da žena bude vjerna mužu, a ne obratno. Kršćanstvo je u tome potpuno izjednačilo muškarca i ženu. Tako je odredio Isus (Mk 10, 11) i tako je Pavao rastumačio Isusovu odredbu kršćanima Korinta kojima je bilo teško u poganskoj sredini prihvatiti kršćanske odredbe o bračnoj vjernosti i poštovanju (1 Kor 7, 1—10).

U istom odlomku 1 Tim 3, 11 stoji: »Žene neke isto tako budu ozbiljne, ne klevetnice nego trijezne, vjerne u svemu.« Iz konteksta bi izgledalo da se radi o ženama episkopa i đakona koje imaju određenu ulogu u cijeloj zajednici. Međutim, budući da ne stoji »njihove žene neka...«, očito je riječ o svim kršćankama. Vjernost iz svog bračnog i obiteljskog života kršćanka unosi i u svoje nastupe unutar crkvene i društvene zajednice. Ova je vjernost odraz i uprisutnjenje Božje vjernosti prema ljudima. Poslije je određeno da među udovice s posebnom karitativnom službom u Crkvi mogu biti pripuštene one koje su bile »jednog muža žene« (1 Tim 5, 9). To znači da su za života bračnog druga bile vjerne svome mužu i da tada kad stupaju u red udovica službenica Crkve ne traže priliku za novi brak, žele ostati udovice.

3. Starice kao majke, djevojke kao sestre

Od starješina traži sveti pisac ne samo da čuvaju poklad vjere koji potječe od apostola, boreći se protiv krivih učitelja, nego i da svojim ponašanjem pokazuju vjernicima pravi put: »Budi uzor vjernicima u riječi, u vladanju, u ljubavi, u vjeri, u čistoći« (1 Tim 4, 12). Da bi to mogli, starješine se trebaju povlačiti u osamu, na čitanje i molitvu te paziti na sebe u duhovnom pogledu (4, 13—16). Zatim se nastavlja:

^{5,1} Na starca se ne otesaj, nego ga nagovaraj kao oca, mladiće kao braću, starice kao majke, djevojke kao sestre — u svojoj čistoći.

Timotej je mladi starješina kojega vjernici ne smiju potcjenjivati radi mladosti. Ali ni on u vršenju starješinske službe ne smije gaziti granice ljudskog dostojanstva, pristojnog ponašanja i kršćanske ljubavi. Prema starijim muškarcima treba se ponašati kao prema ocu, a u starijim ženama treba gledati dostojanstvo svoje majke. Prema mladićima treba postupati bratski, a prema djevojkama kao da su mu sestre.

Za »svu čistoću« stoji grčka riječ *hagneia* koja označuje moralnu čistoću, čednost, skromnost, pristojnost. Kod starih pisaca bila je to osnovna vrлина mladih osoba, bilo muškog bilo ženskog spola. »Sva čistoća« je duboka i unutarnja čednost, bez glume i obdržavanja samo vanjskih pravila pristojnosti. Sv. Ivan Hrizostom, tumačeći ovaj tekst, kaže da se ova opomena Timoteju odnosi na svu Crkvu.

4. Kućne dužnosti i pomaganje nevoljnih

Pavao svjedoči u svojim poslanicama da su kršćanske zajednice grčkog područja već prvih godina svoga življenja u kršćanstvu skupljale mate-

rijalnu pomoć za kršćane u Palestini. Prvi su kršćani osjećali da ne mogu ostati povezani s Kristom Gospodinom u krsnoj vjeni, ako ne pomažu materijalno braću i sestre koji su u oskudici ili su bolesni (usp. Dj 11, 27—30; 2 Kor 8—9; Rim 15, 25—32). To vidimo i iz 1 Tim 5, 3—16 gdje se govori o udovicama i brizi za siromahe u kršćanskoj zajednici:

³ Udovice poštuju — one koje su zaista udovice. ⁴Ako li ipak koja udovica ima djecu ili unuke, neka najprije oni znaju očitovati svoju pobožnost prema vlastitom domu i uzdarjem uzvraćati roditeljima jer to je ugodno Bogu. ⁵A ona koja je zaista udovica, posve sama, pouzda se u Boga, odana prošnjama i molitvama noć i dan; ⁶ona, naprotiv, koja provodi lagodan život, živa je već umrla. ⁷I to naglašuj da budu besprijekorne. ⁸Ako li se tkogod za svoje, na vlastito za ukućane, ne stara, zanjekao je vjeru i gori je od nevjernika.

⁹ U popis neka se uonsi udovica ne mlađa od šezdeset godina, jednog muža žena, ¹⁰koja ima svjedočanstvo dobrih djela: da je djecu odgojila, da je bila gostoljubiva, da je svetima noge prala, da je nevoljnima pomagala, da se svakom dobru djelu posvećivala. ¹¹Mlađe pak udovice odbij jer kad ih požuda odvrati od Krista, hoće se udati ¹²pa zaslužuju osudu što su pogazile prvotnu vjernost. ¹³A uz to se, obilazeći po kućama, nauče biti besposlene, i ne samo besposlene nego i brbljave i nametljive, govoreći što ne bi smjele. ¹⁴Hoću dakle da se mlađe udaju, djecu rađaju, da budu kućevne te ne daju protivniku nikakva povoda za pogrdivanje. ¹⁵Jer već su neke zastranile za Sotonom. ¹⁶Ako koja vjernica ima udovica, neka im pomaže, a neka se ne opterećuje Crkva, da uzmogne pomoći onima koje su zaista udovice.

U Starom zavjetu Bog se proglašava posebnim zaštitnikom sirota i udovica, a proroci upućuju najoštrije prijekore bogatašima unutar Božjeg naroda koji izrabljuju udovice. Rec 4, 8 i 16 govore najprije o brizi odrasle djece za nemoćne roditelje i rođake. Oni »očituju svoju pobožnost« kad po Božjoj odredbi osiguravaju stan, hranu, odjeću i podvorbu za nemoćne ukućane. Slično Jakovljeva poslanica ističe da je »čista i neokaljana bogoljubnost zauzimati se za sirote i udovice u njihovoj nevolji« (1, 27). Ta dužnost obuhvaća jednako mušku i žensku odraslu djecu, i tko to ne čini nijeće svoju vjeru. U r. 16 potaknute su vjernice koje u svom domaćinstvu imaju udovica da se same za njih pobrinu kako bi materijalna potpora cijele zajednice mogla biti dana ostalim udovicama koje su u goroj oskudici. Ovdje kao i u r. 8 kao da se radi o odraslim kršćanima koji zanemaražu vlastite starce pod izlikom apostolskog djelovanja izvan kuće. Nadahnuti pisac nijeće ispravnost takvog apostolata i uči da je služenje nemoćnim roditeljima vraćanje darova koje su oni u toku podizanja poklonili djeci. Bog odobrava i traži takvu zahvalnost.

Pod onima koje su *zaista udovice* (r. 5) misli se dvoje: posve su same i nezbrinute; ustrajne su u odluci da ne sklapaju novog braka iz želje da služe bolesnim i nemoćnim članovima zajednice. Bilo da kod kuće boluju i samuju, bilo da karitativno djeluju u zajednici, one su »odane prošnjama noć i dan«. Žive dubokim duhovnim životom koji se hrani liturgijom Crkve i osobnom molitvom u toku dana. Bez toga bi njihov apostolat brzo izvjetrio ili se izrodio u besposlenost, brbljanje i nametljivost (r 13).

R. 9 spominje popis udovica u koji se mogu unositi one koje su odmakle dobi uz uvjet da su u braku bile vjerne svome mužu, požrtvovno odgajale djecu i bile aktivne u pomaganju bližnjih. Za ovaj popis stoji u grčkom tekstu glagol *katalegein* koji je u ono doba primjenjivan na upisivanje vojnih obveznika u vojne popise i doslovno je značio uno-

šenje u popis onih koji su za nešto odabrani. To upućuje da se radi o *staležu udovica* koje su svu svoju energiju, nakon smrti muža i osamostaljenja djece koja su o njima ovisila, posvetile duhovnom životu i karitativnom djelovanju. O ovom udovičkom staležu svjedoče ranokršćanski spisi, npr. Sirske didaskalije iz III. stoljeća. Iz r. 11 i 12 vidimo da su i neke mlade udovice tražile da budu unešene u taj popis, ali su poslije pogazile obećanu vjernost bilo ponovnom udajom bilo moralnim zastranjenjem. Na ovo posljednje upućuje izraz »zastranile za Sotonom« u r. 15.

Starješine zajednice očekuju od udovica koje su slobodno stupile u taj stalež da ostanu vjerne. Katolički egzegeta N. Brox kaže: »Zahtjev za primanjem među crkvene udovice povezan je očito s tvrdim obećanjem (Gelöbnis) trajnog udovištva, doživotnog pripadanja tom staležu. Ponovno stupanje u brak jest odustajanje od obećanja da se neće više udavati, stoga je to gaženje vjernosti. Ovaj teški izraz pretpostavlja da je stupanje u udovički stalež bilo jednako zahtjevu ili obećanju sličnom zavjetu, i to je obećanje trebalo obdržavati trajno. Vezalo je očito pred samim Kristom, jer putenost koja vodi u novi brak odvraća od samog Krista (r. 11). Gaženje vjernosti povlači sramotu i takve udovice podliježu 'osudi'. Pravilo o udovicama želi pošteđjeti udovice od te nedosljednosti i nevjernosti, a i sam stalež udovica zaštititi prezira koji prouzročuju takvi slučajevi. To je razlog strogoj dobnoj granici u r. 9 po kojoj su onemogućeni pojedinačni otpadi barem iz razloga ponovne udaje.«

Ova potreba vjernosti i ustrajnosti kod onih koji prihvaćaju neku službu ili »stalež« u Crkvi u današnje se vrijeme izražava u praksi da mladići koji žele biti svećenici tek nakon niza godina pripreve pred đakonat obećaju celibat, a redovnici i redovnice bivaju nakon 5 ili šest godina privremenih zavjeta pripušteni doživotnim.

Redoviti put kršćanskog življenja i djelovanja za većinu mladih žena jest udaja, rađanje djece, vođenje domaćinstva i takvo ponašanje koje »protivniku ne daje nikakva povoda za pogrđivanje« (r. 14). Protivnik je ovdje sugrađanin druge vjere koji kršćanstvo prosuđuje prema građanskom vladanju članova Crkve. Sve ono što drugi sugrađani smatraju pošteno, dobro, pristojno i potrebno u obitelji i društvenoj zajednici, kršćani čine ne samo kao građani svoje zemlje nego i iz unutarnjeg uvjerenja da je moguće biti vjernički pridružen Kristu i Crkvi u svakom zvanju i svakom narodu.